

Kako in katera čustva izražajo otroci v pripovedih?

Simona Kranjc

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko

V razpravi predstavljam sekundarno analizo gradiva iz priloge diplomskega dela M. Jelen (2016). Vzorec zajema 46 individualnih pripovedi pet- in šestletnikov v dveh pogojih: (a) ob umetnostnem (narativnem) besedilu in (b) ob neumetnostnem (informativnem/razlagalnem) besedilu. Rezultati kažejo, da so veselje, strah in žalost najpogostejša čustva; pripovedi ob umetnostnem besedilu vključujejo več metafor in notranjega govora ter več kompleksnih čustev (ponos, sram, empatija), medtem ko neumetnostni pogoj pogosteje privede do eksplicitnega poimenovanja čustev in pojasnjevanja vzročno-posledičnih povezav. Ugotovitve interpretiram v okviru razvojnih in diskurznihi teorij ter pokažem, kako tip besedila oblikuje razmerje med eksplicitnimi in figurativnimi strategijami izražanja čustev.

Ključne besede: otroci, pripovedovanje, čustva, umetnostno besedilo, neumetnostno besedilo, teorija uma, narativni diskurz

We conducted a secondary analysis of the dataset contained in the appendix to Jelen (2016). The sample comprises 30 individual narratives by five- and six-year-olds in two conditions: (a) a literary (narrative) text and (b) a non-literary (informational/expository) text. Findings show that joy, fear and sadness are the most frequent emotions; narratives following literary texts display more metaphors and inner speech alongside more complex emotional states (e.g., pride, shame, empathy), whereas the non-literary condition more often yields explicit emotion labels and causal explanations. We interpret the findings within developmental and discourse-analytic frameworks, highlighting how text type modulates the balance between explicit emotion labelling and figurative strategies.

Keywords: children, narrative, emotions, literary text, non-literary text, theory of mind, narrative discourse

1 Uvod

Pripovedovanje je eno najzanesljivejših orodij za ocenjevanje jezikovne zmožnosti otrok, ker s pripovedjo hkrati ocenjujemo slovnično, leksikalno, pragmatično in diskurzivno zmožnost v funkcionalnem kontekstu (Marjanovič Umek in Fekonja Peklaj 2019; Labov 1997; Bamberg 2011). Pripoved odraža tako zmožnost razumevanja kot tudi zmožnost tvorjenja besedila. V klasični narativni shemi je izražanje čustev del evalvacijskega sloja, ki se pojavi pozno v razvoju pripovedi – ko otrok obvlada osnovno linearno zgradbo, časovno-vzročne zveze in perspektivno življenje (Labov 1997; Wellman in Liu 2004). Zato je čustveni izraz v otroških pripovedih smiselno obravnavati kot pokazatelj višje narativne zmožnosti, ne kot njen začetni predpogoj (Kranjc, Marjanovič Umek in Fekonja Peklaj 2003; Marjanovič Umek in Fekonja Peklaj 2019). »Kot ugotavlja S. Engel (2000), uporabljajo otroci za opisovanje svojih izkušenj in dogodkov iz vsakdanjega sveta drugačen pripovedni stil kot za domišljjsko pripovedovanje, ki je v večji meri povezano z dekontekstualizacijo in domišljijo. Avtorji (npr. Pellegrini in Galda 1982; 1993) so posebej preučevali povezavo med dekontekstualizacijo v igri in literarnem besedilu, saj je po njihovem prepričanju tako za simbolno, zlasti sociodramsko igro, kot za pripovedovanje zgodbe pomembno, da otrok oblikuje svoje predstave, da sklepa in povezuje različne prvine in jih posreduje tako, da ga drugi (poslušalec, soigralec) razume.« (Kranjc, Marjanovič Umek in Fekonja Peklaj 2003: 52.)

Rezultati številnih raziskav kažejo (npr. Fein 1996; Marjanovič Umek in Grad 1984; Miljak 1981; Moon 1986, v: Smith in Cowie 1993; Pellegrini in Galda 1982; 1993; Wimmer 1980, v: Guttman in Frederiksen 1985, vsi v: Kranjc, Marjanovič Umek in Fekonja Peklaj 2003), da otroci do približno tretjega leta ne znajo pripovedovati zgodbe, »temveč gre le za enostavno opisovanje predmetov, oseb, nizanje dogodkov, ki ni konstruirano na mentalni predstavi. Otroci, stari od tri do štiri leta, razvijajo shemo za konvencionalno pripovedovanje zgodbe, po četrtem letu pa zgodbo že oblikujejo kot celoto z nekim ciljem oz. namenom. Zgodbo gradijo na začetni iniciativi, cilj je tisti, ki določa rdečo nit, v zgodbi že opisujejo značaje oseb, njihova medsebojna razmerja, motive in počutja, zgodbo /.../ pogosto nizajo okoli glavnega junaka. Vanjo vključujejo veliko afektivnih tem, med katerimi so pogoste negativne teme, pomembna so čustva in misli junakov (Fein 1995; Marjanovič Umek, Kranjc, Fekonja in Lešnik Musek 2002).« (Kranjc, Marjanovič Umek in Fekonja Peklaj 2003: 52.)

1.1 Čustva in njihovo izražanje: konceptualni okvir

Čustva razumemo kot situacijsko pogojene in kognitivno ocenjene odzive z značilnimi telesnimi ter vedenjskimi korelati (Damasio 2018). Pri izražanju čustev v pripovedi razlikujemo med eksplicitnimi označevalci (leksikalna poimenovanja tipa vesel/žalosten/jezen) ter implicitnimi označevalci, ki čustveno stanje posredno razkrijejo prek opisov telesnega doživljanja (»v trebuhu je bila nevihta«), vedenj (»skril se je pod mizo«), evalvacij in presoj (to je bilo pošteno/nepošteno) ali prek narativnih strategij, kot sta npr. metafora in notranji govor (Labov 1997; Ochs in Capps 2001).

Razlikujemo med osnovnimi čustvi (veselje, strah, jeza, žalost; Ekman 2003) ter kompleksnimi oziroma samorefleksivnimi čustvi (ponos, sram, empatija; Barrett 2017). Pri pet- in šestletnikih se zanesljivo pojavljajo poimenovanja osnovnih čustev, obenem pa se krepi sposobnost pojasnjevanja vzrokov in posledic čustvenih stanj; napredek v teoriji uma – zmožnosti pripisovanja misli in namer drugim – prispeva k prehodu od deskriptivnega k evalvativnemu in introspektivnemu slogu pripovedovanja (Wellman in Liu 2004; Kranjc, Marjanovič Umek in Fekonja Peklaj 2003; Marjanovič Umek in Fekonja Peklaj 2019).

Tudi v pripovedih, ki jih tvorijo otroci, lahko opazujemo odnos med izražanjem in regulacijo čustev. Izražanje se nanaša na ubesedovanje in označevanje čustvenih stanj (eksplicitno ali implicitno), regulacija pa na strategije upravljanja z njimi (npr. preusmeritev pozornosti, preokvirjanje pomena, samopomiritev). V pripovedih se regulacija kaže skozi načrtovanje dejanj (»odločil se je, da bo počakal«), racionalizacije (»ni bilo tako hudo«) in prosocialne odzive (»potolažil jo je«). V analizi ločujemo oznake za izražanje (EXP/IMP/MONO) od oznak za regulacijo (REG-PREUS, REG-POMIR, REG-PROSOC), kadar so te razvidne iz konteksta.

2 Teoretična izhodišča

2.1 Razvoj čustvene pismenosti

Čustvena pismenost običajno zajema nabor med seboj povezanih zmožnosti: prepoznavanje, poimenovanje, razumevanje, izražanje in uravnavanje čustev pri sebi in drugih. V zgodnjem otroštvu se oblikuje v tesni soodvisnosti z razvojem besedišča (zlasti leksikona za mentalna in afektivna stanja), socialnega razumevanja in izvršilnih funkcij. Natančnejše poimenovanje čustev povečuje t. i. čustveno granulacijo (razločevanje med npr. »žalost«, »razočaranje«, »hrepeneče žalovanje«), kar otrokom omogoča bolj natančne razlage dogodkov in bolj prilagojene strategije odzivanja; to

se v pripovedih kaže kot bogatejša raba izrazov, s katerimi izražajo notranja stanja in strategije razreševanja problemov (Marjanovič Umek in Fekonja Peklaj 2019).

Na razvoj vplivajo tudi značilnosti okolja: pogovor o doživljanju, skupno razmišljanje o vzrokih in posledicah čustev ter modeliranje samoregulacijskih strategij. Otroci, ki so v takšnih interakcijah deležni več jezikovnih spodbud, hitreje razširijo mrežo čustvenega besedišča in jo učinkoviteje vpletajo v narativne strukture. Pri tem se z jezikom prepletajo izvršilne funkcije: vzdrževanje teme, inhibicija motečih informacij in načrtovanje zaporedja dogodkov so neposredno povezani z organizacijo čustvenih epizod in njihovo umestitvijo v razmerja vzrok–posledica (Marjanovič Umek in Fekonja Peklaj 2019).

Za raziskovalne namene je koristno operacionalizirati čustveno pismenost prek (a) raznolikosti in frekvence leksike za izražanje notranjih stanj, (b) kvalitativnih kategorij evalvacij (npr. moralne ocene, empatični komentarji, pojasnila motivov) ter (c) kazalnikov samoregulacije, ki se kažejo v jeziku (npr. opis preusmerjanja pozornosti, odloga dejanja).

2.2 Narativna psihologija in teorija uma

Narativno oblikovanje izkušenj deluje kot kognitivno-diskurzivni mehanizem za urejanje dogodkov in pripisovanje pomenov, motivov in čustvenih razsežnosti (Bruner 2002). Pripoved ni le kronološki povzetek, temveč način razumevanja mentalnih stanj akterjev; zato naracija tipično vključuje notranji govor, evalvacije, perspektivizacijo in razlago namenov (Ochs in Capps 2001).

Razvoj teorije uma – zmožnosti pripisovati drugim prepričanja, želje in namene – pospešeno napreduje med četrtem in sedmim letom. V tem obdobju so otroci običajno sposobni reševati naloge z napačnim prepričanjem in postopoma tudi kompleksnejše, večstopenjske inferenčne zahteve (Wellman in Liu 2004). Jezikovne strukture, ki kodirajo miselna stanja (npr. dopolnilnostne odvisnike po glagolih »misliti«, »vedeti«, »želeli«), so pri tem osrednjega pomena: njihova uporaba v pripovedih signalizira, da otrok ne opisuje le zunanjih dogodkov, temveč modelira mentalne perspektive likov. Slovenske študije dosledno kažejo povezanost med kompleksnostjo jezikovne rabe in uspehom pri nalogah teorije uma že v predšolskem obdobju (Marjanovič Umek 2004).

V analizi otroških pripovedi se zato smiselno spremljata (a) razpon in vloga izrazov za miselna/čustvena stanja ter (b) strukture perspektivizacije (npr. posredni govor, notranjegovorne enote), saj omogočajo neposreden vpogled v otrokovo razumevanje odnosov med prepričanji, nameni in čustvenimi odzivi.

2.3 Pripovedovanje kot pokazatelj jezikovne zmožnosti

Pripovedovanje je hkrati test organizacije besedila (makrostruktura) in natančnosti jezikovne gradnje (mikrostruktura), zato je robusten pokazatelj splošne jezikovne zmožnosti (Labov 1997; Marjanovič Umek in Fekonja Peklaj 2019). Na makrostrukturi spremljamo elemente »zgodbene slovnice« (orientacija, zaplet, vrh, razplet, zaključek) ter koherentnost tematske linije. Na mikrostrukturi pa rabo kohezivnih sredstev (referenčne verige, časovni/vzročni vezniki), slovnično natančnost, raznolikost in sofisticiranost besedišča ter evalvativne elemente (moralne sodbe, pojasnila motivov, metaforične označitve).

V empiričnih analizah se uveljavljajo kombinirani kazalniki: povprečna dolžina T-enot, indeks podredja, razmerje vsebinskih/relacijskih veznikov, raznolikost besedišča, delež izrazov za notranja stanja ter gostota kohezivnih vezij. Razlike med načini elicitacije (spontana pripoved, pripoved ob slikah, ponovna pripoved) vplivajo na profile kazalnikov, zato je pri primerjavah pomembna standardizacija nalog in kontrola dolžine besedila.

Ker pripovedi vključujejo tudi inferenčno delo (npr. zapolnjevanje vrzeli, motivacijska pojasnila), so dober pokazatelj funkcionalne rabe jezika v razmerah, ki posnemajo »naravno« komunikacijo – v večji meri kot izolirane jezikovne naloge.

2.4 Vloga besedilnega tipa

Tip besedila sistematično moderira narativno in čustveno produkcijo. Umetnostna (narativna) besedila navadno sprožijo več evalvacij, metafor, notranjega govora in perspektivnih premikov, ker zahtevajo inferiranje namenov in čustev ter napovedovanje poteka dogodkov. Informativna (neumetnostna) besedila pa krepijo rabo razlagalnih konstrukcij in terminološko natančnost: prevladujejo vzročno-posledične verige, definicije, kategorizacija in eksplicitno poimenovanje čustev, kadar so ta del razlagalnega cilja.

Žanrske zahteve so povezane tudi s kognitivno obremenitvijo: narativna gradiva spodbujajo rekonstrukcijo situacij in perspektiv, informativna pa aktivacijo predznanja in logično strukturiranje. Razlike se zato pričakovano pokažejo v distribuciji veznikov (npr. »ker«, »zato«, »če« pri razlagi), v deležu referenčnih premikov, v vrstah evalvacij in v figurativnosti. Pri raziskovalnem načrtu je smiselno učinek besedilnega tipa bodisi uravnotežiti bodisi statistično kontrolirati, saj sicer lahko zamegli razvojne učinke, ki nas zanimajo.

2.5 Umetnostno vs. neumetnostno besedilo

Na gradivu pet- in šestletnikov Jelen (2016) pokaže, da so pripovedi ob umetnostnih besedilih daljše ter bogatejše v figurativnih izrazih in evalvacijah, medtem ko ob neumetnostnih besedilih prevladujeta pojasnjevanje (»ker ...«, »zato ...«) in eksplicitno poimenovanje čustev. Ugotovitve so skladne s predpostavko, da umetnostna besedila odpirajo prostor interpretaciji in subjektivni vrednotenjski optiki, informativna pa vodijo k natančni razlagi mehanizmov in pravilnosti.

Metodološko to pomeni, da izbira gradiva ni nevtralna: (a) vpliva na vrsto aktiviranih jezikovnih sredstev (evalvacije vs. razlage), (b) determinira kohezijska sredstva (npr. časovni vs. vzročni vezniki) in (c) spreminja razmerje med notranjegovornimi enotami in deskriptivnimi izjavami. Za veljavno presojo čustvene pismenosti in narativne zmožnosti je zato smiselno bodisi kombinirati oba tipa gradiv bodisi učinek žanra eksplicitno kontrolirati v analizi (Jelen 2016).

Pričakujemo torej lahko, da bodo kazalniki čustvene pismenosti (npr. raznolikost izrazov za izražanje notranjih stanj, kompleksnost evalvacij) in narativne zmožnosti (npr. kohezija, makrostruktura) sistematično variirali glede na starost otrok in tip uporabljenega gradiva.

3 Metodologija

3.1 Zasnova in etična načela

Razprava je zasnovana kot sekundarna analiza anonimiziranega gradiva iz priloge k diplomskemu delu Melite Jelen (2016). Delo je javno dostopno na spletni strani slov.si/dipl/jelen_melita.pdf#page=26.08 (dostop 1. 8. 2025). Dodatna odobritev etične komisije ni bila potrebna, saj osebnih podatkov ne navajam, raziskovalka pa je od staršev otrok pridobila pisno soglasje tudi za vključitev posnetih besedil v morebitno javno dostopno elektronsko zbirko otroških besedil, ki bo narejena v raziskovalne namene (korpus otroških besedil).

3.2 Vzorec in postopek zbiranja gradiva

V razpravi analiziram gradivo, ki ga je v enem od slovenskih vrtcev, in sicer v skupini otrok, starih od pet do šest let, v kateri je bilo 23 otrok, od tega 9 dečkov in 14 deklic, za svoje diplomsko delo posnela M. Jelen (2016). Analiziranih je 46 besedil. Pri prvem srečanju je raziskovalka otrokom prebrala umetnostno besedilo, in sicer

slikanico Mala radovednica, drugič pa neumetnostno besedilo iz otroške revije Cicido z naslovom Kaj nastane iz oreha?. Obe besedili jim je prebrala dvakrat. Enkrat je vsako besedilo prebrala pred celotno skupino otrok, drugič pa vsakemu otroku posebej, potem pa jo je otrok sam obnovil s pomočjo fotografij iz slikanice in revije Cicido. Otroka je v obeh primerih posnela z diktafonom. Snemanje je izvedla v drugi polovici novembra 2015.

3.3 Pripovedne spodbude

- 1) Umetnostno besedilo (narativno literarno).
- 2) Neumetnostno besedilo (informativno/razlagalno).

3.4 Transkripcija in kodiranje

Za analizo sem uporabila prepise otroških besedil iz priloge Jelen (2016), nato sem jih pripravila za analizo (odstranila sem ločila in razne diskurzivne označevalce). Čustva sem kodirala kot (a) eksplicitna poimenovanja in (b) implicitni sklici (vedenja, telesni znaki, metafore). Strukturo sem prevzela po Labov in Waletzky (1967) in Labov (1997).

3.5 Analiza

Zbrano gradivo sem analizirala s pomočjo kvantitativne in kvalitativne metode. Ugotavljal sem relativno frekvenco posameznih čustev in opisala posamezne kategorije. Celotno gradivo je iz Priloge v diplomskem delu Melite Jelen (2016).

4 Rezultati

4.1 Osnovna in kompleksna čustva

V obeh pogojih (umetnostnem in neumetnostnem besedilu) prevladujejo veselje, strah in žalost. Pri umetnostnem besedilu se pogosteje pojavljajo kompleksna čustva (ponos, sram, empatija) in notranji govor, medtem ko neumetnostno besedilo pogosteje spodbuja eksplicitno poimenovanje čustev in pojasnjevanje vzročno-posledičnih povezav.

Čustvo/Strategija	Umetnostno besedilo	Neumetnostno besedilo
Vesetje	↔	↔
Strah	↑	↔/↓
Žalost	↔	↔
Kompleksna čustva (ponos, sram, empatija)	↑	↓
Metafora, primerjava	↑	↔/↓
Notranji govor	↑	↓

Legenda: ↑ več; ↓ manj; ↔ približno enako glede na drugi pogoj.

4.2 Metaforična raba jezika

V pripovedih ob umetnostnem besedilu je več metafor (npr. telesni prenosi »v trebuhu je bila nevihta«), barvnih metafor in personifikacij. Pri neumetnostnih besedilih otroci pogosteje prehajajo v pojasnjevanje (vzročno-posledične zveze) in eksplicitno poimenovanje čustev, z manj figurativnosti.

4.3 Notranji monolog in multiperspektiva

Notranji govor (»Mislila je: ...«) in prevzemanje perspektive drugega lika se pogosteje pojavita v pripovedih ob umetnostnem besedilu, kjer narativna struktura spodbuja vživljanje v like. V neumetnostnem pogoju pogosteje prevladuje linearnost razlage dogodkov.

4.4 Primer kodiranja

»Ko je deček videl, da je mama žalostna, je pomislil: Če bom pospravil, bo bolj vesela. Potem je rekel, da ga je malo strah teme.«

Označevanje: [IMP-ŽALOST] opis stanja žalostna; [MONO] notranji govor je pomislil; [EXP-STRAH] eksplicitno poimenovanje strah; [VZROK] pojasnilo če bom ... bo

5 Razprava

Sekundarna analiza prepisov v Jelen (2016) potrdi, da besedilni tip močno moderira čustveno ekspresijo v otroških pripovedih: ob umetnostnem besedilu se povečata

delež kompleksnih čustev in notranjega govora, ob neumetnostnem pa delež eksplisitnih poimenovanj in vzročno-posledičnih razlag. To je skladno z ugotovitvami o prehodu od deskriptivnih k evalvativnim pripovedim v obdobju 5–6 let ter s povezoavo med napredkom v teoriji uma in narativno evalvacijo (Kranjc, Marjanovič Umek in Fekonja Peklaj 2003; Wellman in Liu 2004; Marjanovič Umek in Fekonja Peklaj 2019).

Ugotovitve umeščamo v okvir narativnega dela s čustvi (Ochs in Capps 2001) in vpliv besedilnega tipa kot sprožilca kognitivnih inferenc. Umetnostna besedila povečajo potrebo po inferiranju vzročno-posledičnih vezi ter spodbujajo metaforično konceptualizacijo in notranji govor, kar predstavlja jezikovni dokaz napredovanja v teoriji uma (prim. Wellman in Liu 2004; Marjanovič Umek 2004). Hkrati se potrjuje vloga metafor kot mostu med osnovnimi afekti in višjimi kognitivnimi reprezentacijami (Barrett 2017).

Študija združuje kvantitativno (relativne frekvence) in kvalitativno analizo (tematsko kodiranje), kar je po Bambergu in Georgakopoulou (2008) ključnega pomena za razumevanje kratkih zgodb v mikrokontekstih. Sekundarna analiza omogoča ponovljivost in transparentnost (jasno opisan vir, standardizirano kodiranje), hkrati pa omejuje izbiro spremenljivk in inferenc – kar izpostavljamo v omejitvah.

Kljub dragocenim vpogledom analizo omejuje sekundarna narava podatkov (odvisnost od obstoječega prepisa) in starostna homogenost vzorca (5–6 let). V prihodnje bi kazalo podobne raziskave opraviti v več starostnih skupinah otrok, v različnih pogojih pripovedovanja različnih tipov besedil ter primerjalne študije z večjezičnimi otroki.

6 Sklep

Prispevek ponuja vpogled v načine čustvenega izražanja slovenskih otrok, starih 5–6 let, ter potrjuje, da tip besedila (umetnostno vs. neumetnostno) pomembno vpliva na izražanje čustev in narativno strukturo pripovedi; da se napredek v teoriji uma odraža v prehodu s preprostih opisnih izjav k metaforičnim in večperspektivnim narecijam; da je pripovedovanje veljavno orodje za ocenjevanje jezikovne zmožnosti, saj vključuje slovnične, leksikalne, pragmatične in diskurzivne vidike. Pri tem ne smemo pozabiti, da analiza v tem prispevku temelji izključno na sekundarni obdelavi prepisov besedil iz priloge v Jelen (2016), zato rezultate interpretiram zgolj v okviru opisanega korpusa.

Zahvala

Poglavje je nastalo v okviru stabilnega programskega financiranja ARIS. Raziskovalni program P6-0215: Slovenski jezik – bazične, kontrastivne in aplikativne raziskave je sofinancirala Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

Reference

- Bamberg, M. (2011). Narrative practice and identity navigation. V J. A. Holstein & J. F. Gubrium (ur.), *Varieties of narrative analysis* (str. 99–124). London: Sage Publications.
- Bamberg, M., & Georgakopoulou, A. (2008). Small stories as a new perspective in narrative and identity analysis. *Text & Talk*, 28(3), 377–396. <https://doi.org/10.1515/TEXT.2008.018>
- Barrett, L. F. (2017). *How emotions are made: The secret life of the brain*. Boston: Houghton Mifflin Harcourt.
- Bruner, J. (2002). *Making stories: Law, literature, life*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Charmaz, K. (2014). *Constructing grounded theory* (2nd ed.). Los Angeles: Sage.
- Damasio, A. (2018). *The strange order of things: Life, feeling, and the making of cultures*. New York: Pantheon Books.
- Ekman, P. (2003). *Emotions revealed: Recognizing faces and feelings to improve communication and emotional life*. New York: Times Books.
- Jelen, M. (2016). *Pripovedovanje umetnostnega in neumetnostnega besedila pri pet- in šestletnikih* (Diplomsko delo). Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
- Kranjc, S., Marjanovič Umek, L., & Fekonja Peklaj, U. (2003). Pripovedovanje zgodbe kot možni pristop za ugotavljanje otrokovega govornega razvoja. *Jezik in slovstvo*, 48(5), 51–63.
- Labov, W., & Waletzky, J. (1967). Narrative analysis: Oral versions of personal experience. V J. Helm (ur.), *Essays on the verbal and visual arts* (str. 3–38). Seattle & London: University of Washington Press.
- Labov, W. (1997). Some further steps in narrative analysis. *Journal of Narrative and Life History*, 7(1–4), 395–415. <https://doi.org/10.1075/jnlh.7.49som>
- Marjanovič Umek, L. (2004). Spoznavni razvoj v zgodnjem otroštvu. V L. Marjanovič Umek & M. Zupančič (ur.), *Razvojna psihologija* (str. 291–314). Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Marjanovič Umek, L., & Fekonja Peklaj, U. (2019). *Zgodbe otrok: Razvoj in spodbujanje pripovedovanja*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Ochs, E., & Capps, L. (2001). *Living narrative: Creating lives in everyday storytelling*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Wellman, H. M., & Liu, D. (2004). Scaling of theory-of-mind tasks. *Child Development*, 75(2), 523–541. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2004.00691.x>